

Motion

1984/85:3243

Rune Rydén och Lennart Blom
Datapolitik (prop. 1984/85:220)

Inledning

Under den borgerliga regeringsperioden lämnades två datapolitiska propositioner som kritiserades starkt av socialdemokraterna. Enligt denna kritik var de alltför övergripande och innehållslösa. Socialdemokraterna har därefter i regeringsställning vid upprepade tillfällen antytt att man mycket snart skulle redovisa en kraftfull datapolitik.

Regeringen har nu äntligen, efter många annonseringar och tidsförskjutningar, lämnat sina förslag till inriktning av datapolitiken. Det blev inte en, i en samlande proposition, uttryckt politik. Det blev inte mindre än *fyra* olika dokument som behandlar olika delar av datapolitiken och som därutöver getts olika form, vilket försvårar riksdagens behandling av dem.

Enligt vår mening berör följande av regeringen på senare tid lämnade dokument väsentliga frågeområden av datapolitisk karaktär:

1. Skrivelse 1984/85:202 om den offentliga sektorns förnyelse
2. Skrivelse 1984/85:218 om ett informationsteknologiskt program
3. Proposition 1984/85:220 om datapolitik
4. Proposition 1984/85:225 om statsförvaltningens användning av ADB m. m.

Anledningarna till att även dokument 1 i väsentliga delar bör betraktas som ett datapolitiskt dokument har regeringen själv angivit bl. a. genom att man i propositionerna 1984/85:220 om datapolitik och 1984/85:225 om statsförvaltningens användning av ADB m. m. angivit att ADB är det väsentligaste instrumentet för att genomföra programmet om statsförvaltningens förnyelse. I själva verket förutsätter detta program en kraftigt utökad användning av ADB inom den offentliga sektorn.

Vad gäller dokument 2 t. o. m. 4 framgår direkt att de omfattar delar av datapolitiken.

Mot denna bakgrund är det anmärkningsvärt att regeringen valt att ge riksdagen till känna stora delar av sin politik genom skrivelser som inte medger en riksdagsbehandling av sedvanligt slag. De har dessutom lämnats till riksdagen alltför sent för att de skall kunna behandlas före sommaruppehållet.

I denna motion behandlar vi i ett inledande skede de nämnda fyra dokumenten som ett paket. Vi återkommer till olika sakfrågor inom datapolitikens område i början av höstens riksmöte.

Allmänt

Sverige är i likhet med de flesta andra västländer mitt uppe i "datarevolutionen". Men vårt samhällssystem är delvis annorlunda. I vårt land är den offentliga sektorn långt större än annorstädes i väst. Skattetrycket är högst i den fria världen. Påfrestningarna på medborgarnas lojalitet mot det allmänna är stora.

Datatekniken, eller informationsteknologin som den numera kallas i en vidare mening, medför en närmast revolutionerande förändring av samhället och av förutsättningarna för verksamheter och individer. Den nya tekniken återfinns i snart sagt varje sektor av samhällslivet: inom t.ex. sjukvård, industri, undervisning, trafik, kontor, myndigheter, handel, banker och i hemmen. Enligt vår uppfattning förändrar den nya tekniken inte bara de tekniska förutsättningarna för informationsöverföring inom och mellan länder, näringsliv, förvaltningar, organisationer och enskilda. De tekniska förändringarna påverkar också vår livsstil, vårt språk, vår föreställningsvärld, vårt sätt att umgås och ger oss nya kulturmönster.

Vissa formuleringar i de nu av regeringen redovisade datapolitiska dokumenten ger ett intryck av att man uppfattat detta. Detta synes dock främst vara en läpparnas bekännelse, då ingenting av de förslag som redovisas innebär att man tar konsekvenserna av detta genom att föreslå ett samlat datapolitiskt program av det slag som riksdagen begärt.

Enligt vår mening är det i och för sig lika naturligt att ha en "datapolitik" som det är att ha en trafikpolitik, en energipolitik, en kulturpolitik, en industripolitik, en massmediapolitik, en socialpolitik, en utbildningspolitik etc. Vi har också gett uttryck för våra uppfattningar om vad en "datapolitik" bör innehålla i en lång rad motioner under årens lopp: den senaste var 1984/85:2232. Ett överordnat krav är att en "datapolitik" måste innehålla en samlad bedömning av datafrågor oaktat att – eller snarare därför att – dessa ingår i eller berör snart sagt alla områden i samhället. Givetvis är många datafrågor av sådant slag att de bör behandlas av resp. fackdepartement inom regeringskansliet. Eftersom datatekniken griper in överallt i samhället är dock många datafrågor – och de tyngsta av dem – till sin karaktär departementsövergripande och "tvärfunktionella".

En för oss moderater självklar utgångspunkt är att en samlad och samordnad "datapolitik" inte får leda till centralstyrning och rigid övergripande planering eller ökad kontroll och övervakning av medborgarna. I stället skall naturligtvis de möjligheter till decentralisering, förenklingar och besparingar som finns tas till vara. En sådan politik skall inriktas mot att skydda den enskilde mot missbruk och stimulera till en ändamålsenlig användning av datatekniken/informationsteknologin inom samhället i dess helhet men främst inom den offentliga sektorn. Utvecklingen av datatekniken inom den enskilda varu- och tjänstesektorn sker bäst utan statlig inblandning. Staten bör däremot stimulera denna med lämpliga åtgärder och med hjälp av en för ändamålet anpassad organisation av de statliga organ som

skall ge denna stimulans. Vi motsätter oss bestämt monopoliserade verksamheter i statlig regi och att statliga myndigheter i allt större omfattning med datateknikens hjälp antar verksamheter av kommersiellt slag. Den lagliga grunden för ett flertal av dessa kan ifrågasättas.

Vi har i det föregående stycket satt ordet datapolitik inom citationstecken för att därmed markera att det ordet dels inte är tillräckligt för att täcka hela det område som en samlad "datapolitik" bör täcka, dels för att det på ett olyckligt sätt associerar till ordet "dator". En datapolitik bör förvisso vara mer än en datorpolitik – den borde rättare kallas informationspolitik.

Mot denna bakgrund finner vi att betydande delar av den datapolitik som nu framläggs av regeringen inte kan godtas. Därtill finner betydande brister och underlåtenheter att behandla väsentliga områden. Exempel på detta är:

- Den innehåller inga förslag till lösningar av de många allvarliga problem vi står inför, t. ex. i form av hot mot medborgarnas personliga integritet, den ökade sårbarheten i samhället och den allt större inverkan på verksamheter utanför den statliga sektorn som de statliga datasystemen har.

- Den medför en ökning av den offentliga sektorns storlek i strid mot de nedskärningsmål som riksdagen ställt upp.

- Den främjar inte kostnadssänkningar inom den statliga sektorn genom förbättrad användning av ADB och stimulering av den administrativa utvecklingen.

- Den behandlar inte annat än ytligt den omfattande verksamhet som staten bedriver inom datatjänsteområdet, bl. a. i form av en utförsäljning av uppgifter som är känsliga för individer och, i vissa fall, även för rikets säkerhet. Den ger i stället ett klart intryck av att den socialdemokratiska regeringen vill underlätta och öka denna verksamhet.

- Den tar inte upp några som helst förslag till hur man skall genomföra de oundgängligen erforderliga förändringarna av de stora, centraliserade statliga datasystemen.

- Den berör knappast med ett ord behovet av en kraftfull rekonstruktion av och "strukturrationalisering" bland de statliga myndigheter som finns inom området.

Listan på brister kan göras mycket längre. Den vänligaste sammanfattande bedömning som kan göras av de fyra dokumenten är att de är mångordiga och substanslösa. Innehållet leder dessutom tankarna till ett uttalande av den socialdemokratiska ordföranden i datadelegationen som efter ett studiebesök kännetecknade vissa leverantörer av dataprodukter som "okunniga, aningslösa och cyniska". Detta omdöme synes vara tillämpligt även på leverantörerna av dessa dokument.

Eftersom vi haft så kort tid på oss vill vi nu endast göra några markeringar inom vissa områden och återkommer med mer utförliga förslag vid ett senare tillfälle.

Kontrollsamhället och den personliga integriteten

Fria medborgare är det demokratiska samhällets grundval. Demokratin förhindrar att ett fåtal förtrycker flertalet, men den syftar för den skull inte till att ge flertalet en total bestämmanderätt över fåtalet. Ett demokratiskt samhälle måste därför bygga på respekt för den enskilde medborgarens integritet och frihet. I ett fritt och demokratiskt samhälle får heller inte stat och myndigheter tillåtas att med datateknikens hjälp utöva en genomgripande kontroll av medborgarna med samhällets bästa som motivering.

I Sverige finns sedan 1973 en datalag. Datalagen utgör ett legalt skydd mot att med hjälp av datorer genomföra otillbörligt intrång i den enskildes integritet. Begreppet "otillbörligt intrång" har under de senast få åren fått en allt snävare innebörd. Allt fler och allt kraftigare intrång blir i myndigheters tolkning "tillbörliga". Den enskildes ställning och rättsäkerhet har blivit allvarligt hotad under den senaste socialdemokratiska regeringsperioden. Detta har skett dels genom att myndigheterna tillåtit samla in alltmer information om medborgarna och lägga upp allt större dataregister, dels genom att regeringen tillåter alltmer omfattande och besvärande samkörningar.

De föreliggande propositionerna om datapolitiken och om användningen av ADB inom det statliga området ger, trots det på sina ställen vackra talet om betydelsen av den personliga integriteten, ett skrämmande intryck. Den enda personliga integritet som enligt propositionerna skall skyddas synes vara arbetstagares gentemot arbetsgivares system, medan myndigheters kontroll av den enskilde är berättigad och skall utbyggas. Vi delar regeringens uppfattning att den enskilde arbetstagarens krav på skydd för sin integritet är väsentliga och berättigade. Vi delar däremot inte uppfattningen att samhällets behov av kontroll i alla lägen skall ta över den enskilde medborgarens krav på skydd för sin integritet.

Mot den bakgrunden avstyrker vi hela det avsnitt om s. k. aktiv informationsförmedling som finns i propositionen om användningen av ADB inom den statliga sektorn. De förslag som finns där är illa underbyggda och innebär ett allvarligt hot mot den personliga integriteten. De frågor som behandlas där är dessutom till stor del föremål för utredning av data- och offentlighetskommittén (DOK). Vi föreslår i stället att DOK erhåller tilläggsdirektiv att utarbeta ett förslag till hur rätten till den personliga integriteten skall grundlagsfästas.

Den i samma avsnitt föreslagna nya myndigheten, registernämnden, bör inte inrättas. Dess tilltänkta arbetsuppgifter kan, i avvaktan på att DOK:s utredningsarbete slutförs, tilldelas en befintlig myndighet.

Hemställan

Med stöd av vad ovan anförts hemställer vi

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att systemet med särskilda registerlagar väsentligt utvidgas i syfte att ytterligare begränsa utrymmet för samkörningar,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att myndigheternas rätt att insamla, registrera, lagra och vidarebefordra personuppgifter begränsas,
3. att riksdagen begär att regeringen tillsätter en delegation med uppgift att föreslå minskningar i medborgarnas uppgiftsskyldigheter och därigenom stärka den enskildes integritetsskydd och rättssäkerhet,
4. att riksdagen beslutar att regeringsrätten och icke regeringen skall vara besvärinstans i frågor rörande datalagen, kreditupplysningslagen och inkassolagen i enlighet med motiveringar och detaljförslag i motion 1984/85:2232.

Stockholm den 11 juni 1985

RUNE RYDÉN (m)

LENNART BLOM (m)